

Pudar Drashko (Gazela Pudar Draško)

Instituti për Filozofi dhe Teori Shoqërore
Universiteti i Beogradit

Simbolika e pafuqisë: intelektualët dhe marrëdhëniet serbo-shqiptare në kontekstin postjugosllav

Abstrakt:

Qëllim i këtij punimi është të hulumtojë qëndrimet e intelektualëve në Serbi në lidhje me Kosovën, si një hapësirë gjeografike, e cila me ngarkesën e domethëniesve simbolike ka marrë një status dhe rëndësi të veçantë. Në tekst synohet njohja dhe operacionalizimi i strategjive diskursive, në kuadër të të cilave intelektualët përdorin nocionin Kosovë dhe/ose metaforën e “figurës së armikut – figurës së Tjetrit”. Analiza a deklaratave dhe e teksteve të intelektualëve në media lidhet me tri ngjarje kyçe të periudhës postjugosllave, apo periudhës së pas 5 tetorit, të cilat kanë shënuar procesin e vetëvendosjes së Kosovës. Bëhet fjalë për ngjarjet e etiketuara si “Pogromi kosovar” të vitit 2004, shpallja e pavarësisë së Kosovës në vitin 2008 dhe nënshkrimi i Marrëveshjes së Brukselit në vitin 2013. Punimi dëshmon për dilemat (apo për mungesën e tyre) tek intelektualë të ndryshëm, të cilët ose i shtyu “fati” të interesohen për “çështjen e Kosovës” ose u provokuan që të paraqesin publikisht gjykimin e tyre, si dhe të cilët janë të orientuar drejt pyetjes – nëse borxhi intelektual para së gjithash nënkupton besnikërinë ndaj kombit të vet dhe luftën për të “drejtat” e tij me mjete intelektuale, apo pikërisht protestën kundër euforive nacionale, ose të tjera dhe përafrimin me vlerat universale?

Fjalë kyçe:

intelektualët, figura e Tjetrit, strategjitë diskursive, Kosova, kombi

Intelektualët dhe nacionalja në kontekstin e hapësirës (post)jugosllave

Intelektualët marrin pjesë si aktorë kyç në gjenerimin, specifikimin, artikulumin dhe përhapjen e cilësdo formë të imagjinatës shoqërore, apo të sistemit të dijes të kushtëzuar nga shoqëria, i cili në kuptimin që i jep këtij termi Majnhajm (Karl Mannheim), do të mund të quhej ideologji. Në këtë kuptim, intelektualët janë gjeneratorë të ideologjive, pra edhe të atyre nacionale, si dhe nismëtarë të pranimit të tyre në skenën shoqërore (Smith, 1991; Anderson, 1998). Termi i Bendas mbi “tradhtinë e intelektualëve” përshkruan kontributin e intelektualëve, të cilët iu jepin pasioneve politike e nacionale, duke e shënuar shekullin XX me organizimin intelektual të urrejtjeve politike (Benda, 1996). Ky koncept përfshin shpërnjohjen e vlerave universale dhe pranimin e urdhëresave të veçanta, nacionale, të cilat i kënaqin interesat e ngushtë, egoistë, për të cilët rëndom janë të huaja drejtësia, e vërteta dhe liria. Që këndej buron konkluzioni i Bendas se “vërtet, kurrë më parë nuk ka patur kaq shumë punime politike ndër ata që do të duhej të jenë pasqyrë e inteligjencës së paanshme” (Benda, 1996, 49).

Është e nevojshme të kihet parasysh se nocioni “intelektual” kurrsesi nuk është i njëkuptimshëm, megjithëse është shpesh i vetëkuptueshëm dhe ka një përdorim të gjerë të përditshëm. Intelektualët, e veçanërisht kategoria që i përmbledh – inteligjenca – me të cilën shpesh identifikohet, janë parë si një shtresë specifike lirshëm-lëkundshme (Manhajm), si pjesë e një klase që i mundëson asaj legjitimimin (Gramshi), si një shtresë e dominuar e klasës dominuese (Bourdieu), ose si një klasë e re (Đilas, Szelenyi). Kollini thekson se ekzistojnë të paktën tri interpretime të konceptit intelektual në përdorimin bashkëkohor (Collini, 2002; Collini, 2006). Domethënia e parë dhe më e gjera, përfshin bashkësi të mëdha të bartësve të profesioneve shoqërore, puna primare e të cilëve lidhet me idetë, dijen ose kulturën. E dyta, interpretimi subjektiv na shpie tek interesat individuale për idetë, pavarësisht nga profesioni ose roli shoqëror dhe si e tillë sociologjikisht është vështirë e kapshme. Në fund, definicioni kulturologjik, i pranuar në këtë punim, i përkufizon intelektualët si *aktorë që kanë fituar një autoritet intelektual në bazë të të arriturave dhe/ose emërimit dhe të cilët e përdorin atë autoritet gjatë veprimit në opinionin publik lidhur me tema të ndryshme, pavarësisht nga fakti nëse janë kompetentë për to ose jo* (Pudar Draško, 2015). Intelektualët gjithmonë nisen nga një formë ekspertize e njohur gjerësisht, të cilën e kthejnë në kapital kur i drejtohen opinionit më të gjerë e të paspecializuar, duke marrë rëndom pozicionin e personit që flet në dobi të interesit publik (Misztal, 2007).

Intelektualët janë aktorë shoqërorë jashtëzakonisht të rëndësishëm, e kjo rëndësi del në pah sidomos në shoqëritë ku dominon nacionalizmi, sepse ata zotërojnë fuqinë që në traditën dhe historinë e begatë nacionale/etnike të zgjedhin momente dhe elemente specifike, të cilat i kombinojnë dhe iu mëshojnë, duke krijuar kështu shpjegime kauzale dhe duke prodhuar ideologji të caktuara kombëtare. Për këtë arsye ata janë aleatë të pazëvendësueshëm të elitave politike, qoftë edhe kur ata vetë nuk zënë pozita politike. Roli i tyre primar është prodhimi i ideve dhe idealeve politike,

ku kombi zë një vend qendror (Narvselius, 2009). Historia e Europës lindore dhe juglindore dëshmon për një pozitë të rëndësishme të intelektualëve që nga formimi i lëvizjeve të para kombëtare, e deri te periudha bashkëkohore kur ata shpesh kanë qenë të angazhuar si liderë të opozitës ose si shtylla të rendit sundues, të cilit i sigurojnë legjitimitetin (Kennedy, 1990; Jennings, Kemp-Welch 2003). Studimi i Dejan Joviqit (Dejan Jović) *Jugosllavia – shteti që u vyshk: Ngritja, kriza dhe rënia e Jugosllavisë së katërt* dëshmon se ekziston një rrymë e tërë teorike, e cila ndikimin e elitës intelektuale e konsideron të qenësishëm, nëse jo edhe vendimtar për rrjedhat e trazimeve nacionale në hapësirat e ish-Jugosllavisë. Megjthëse Joviq nuk e mbështet këtë pikëpamje, ai vë në pah se i ashtuquajhuri argument kultural u jep një peshë specifike intelektualëve në krijimin, e më pas edhe shpërbërjen e kombit jugosllav (Jović, 2003).¹⁹⁹

Hapat e parë të intelektualëve në problematizimin nacional të Kosovës pas Luftës së Dytë Botërore lidhen me Dobrica Qosiqin (Dobrica Ćosić) dhe fjalimin e tij të vitit 1968, i cili nga pozicioni i internacionalizmit marksist foli për problemet e nënvlerësimit të çështjes nacionale në Republikën e Serbisë në vitet 60-të, si dhe për nacionalizmin dhe irredentizmin shqiptar (Ćosić, 2004, 21). Pas një heshtjeje të shkurtër gjatë viteve 70-të, çështja e Kosovës përsëri bëhet çështje jetike për intelektualët serbë gjatë dekadës pasuese, kur shoqëria jugosllave bie në një krizë politike e ekonomike. Përkeqësimi i krizës ekonomike në shoqërinë jugosllave dhe fuqizimi i prirjeve separatiste të pushtetarëve republikanë pas vdekjes së Titos, ndikuan gjerësisht në pozicionimin e elitave intelektuale si bartëse të programeve kombëtare. Në zhvillimin e situatës një kontribut të rëndësishëm patën sidomos marrëdhëniet midis elitave intelektuale serbe dhe sllovene, prijëse të dy koncepcioneve të ndryshme mbi rregullimin e shtetit jugosllav, që veçanërisht doli në pah gjatë dhe pas demonstratave shqiptare të vitit 1981.

Memorandumi i Akademisë Serbe të Shkencave dhe Arteve (ASShA) është prodhim i intelektualëve, që do të nxisë një polemikë të ashpër në shoqërinë jugosllave në vitin 1986 (shih punimin e Rigels Halilit në këtë libër). Autorët e Memorandumit e konsiderojnë Serbinë viktimë të politikës jugosllave, veçanërisht të asaj kroate e sllovene, si dhe të ideologëve të Kushtetutës së vitit 1974. Me këtë kushtetutë, dy krahinave autonome në kuadër të Serbisë – Kosovës e Metohisë dhe Vojvodinës – me kompetencat e reja u jepet një mëvetësi e rëndësishme në relacion me republikën amë. Përfytyrimi për serbët si viktima, i cili u shfaq që në fjalimin e Qosiqit tetëmbëdhjetë vjet më parë, bëhet gurthemel i diskursit intelektual që është mirëmbajtur gjer më tani. Në Memorandum shqiptarët karakterizohen negativisht, si një forcë antidemokratike, e cila ishte e orientuar drejt arritjes së qëllimeve të proklamuar në programet dhe aksionet e Lidhjes së Prizrenit 1878-81 dhe e cila për mungesë të veprimit të duhur të organeve kompetente po shndërrohej në një kërcënim serioz për shtetin dhe kombin

¹⁹⁹ Një paraqitje e shkëlqyer është ofruar në studimin e Jasna Dragović-Soso *'Shpëtimtarët e kombit' – Opozita intelektuale e Serbisë dhe ringjallja e nacionalizmit*, ku në mënyrë kritike shqyrtohet roli i intelektualëve në lëvizjet nacionale, me një shqyrtim të veçantë të inteligjencisë kritike beogradase dhe kthesën e saj drejt nacionalizmit (Dragović-Soso, 2004).

serb. “Për më pak se dhjetë vitet e ardhshme, nëse gjërat nuk ndryshojnë thelbësisht, serbë në Kosovë nuk do të ketë më, ndërsa Kosova ‘etnikisht e pastër’, qëllim ky i shprehur pa mëdyshje i racistëve shqiptaromëdhenj, i bazuar që në programet dhe aksionet e Lidhjes së Prizrenit 1878-81, do të realizohet në tërësi” (SANU, 1986).

Çështja e Kosovës është çështje kyçe rreth së cilës bëhet mobilizimi dhe homogjenizimi i intelektualëve serbë në fund të viteve 80-të, duke shfrytëzuar kompleksin e viktimës, si faktor dominues në diskursin e nacionalizmit në Serbi. “Në vend të interpretimit të vjetër të realitetit, të bazuar në bashkësinë ndërnacionale, një pjesë e elitës së asokohshme jugosllave/serbe dhe elita e re serbe ofruan një interpretim të atillë të identitetit, që do t’i shërbente ekskluzivisht interesit nacional. Si mjet themelor në këtë riorientim nga identiteti jugosllav në atë serb, shërbeu miti nacional, apo narracioni për heronjtë dhe ngjarjet nga e kaluara serbe” (Đerić, 2002, 10). Intelektualët më të spikatur, mbrojtës të interesave nacionale ishin akademiku Mihailo Marković (Mihaljo Marković), pjesëtar i dikurshëm i shkollës filozofike të praksistëve, në diskursin e së cilës dominonte internacionalizmi; Dobrica Ćosić, shkrimtar në zë, funksionar i dikurshëm i Partisë Komuniste dhe për një kohë të shkurtër kryetar i Republikës Federale të Jugosllavisë, si dhe Matija Bećković (Matija Bećković), trashëgimtar dhe vazhdues i traditës epike të këngëve popullore, si dhe krijues i parullës së betimit për ruajtjen e Kosovës: “Kosova – fjala më e shtrenjtë serbe” (krahaso: Krstić, 2015).

Mihaillo Marković tek elementet kulturore dhe historike të identitetit të shqiptarëve shihte mohimin e identitetit serb, diçka që legjitimonte nacionalizmin serb, si reaksion ndaj lëvizjes shqiptare separatiste e nacionale (Shigeno, 2004). Bećkovići në vitin 1989, kur po shënohej 600 vjetori i Betejës së Kosovës, në shumë vendbanime të diasporës serbe mbajti një ligjëratë, në të cilën theksohet që në fillim se “për fatin e popullit serb asgjë nuk është më vendimtare se beteja që po zgjat në Kosovë dhe për Kosovën”, “në Kosovë fati ynë ka ndryshuar, historia është zgjidhur, shpirti është pastruar, ka filluar një jetë e re e kombit serb; me të ka filluar gjithçka dhe me të gjithçka do të mbarojë”. Poeti është mbrojtësi më i spikatur i besëlidhjes së Kosovës, e cila kërkon nga serbët që të mos bëjnë tregti me Kosovën, sepse ajo tokë është strumbulli në të cilin “është varrosur i gjithë populli serb”, ndërsa me varrin në traditën serbe nuk bëhet tregti. Bećkovići thekson se “vetëm qielli është i stërmbushur me yje, ashtu siç është Kosova e yjësuar me monumente kulturore serbe, manastire e kisha, vende të shenjta dhe varreza; nëse do ta humbisnim këtë Kosovë, vetëm do të dëshmonim se jemi pinjoj të atyre që kanë tradhtuar atje që më 1389; e edhe më keq: të humbasësh në Kosovë nuk është njësoj si ta humbasësh Kosovën” (Bećković, 1989).

Gjithsesi, është me rëndësi të theksohet se kanë ekzistuar edhe intelektualë që nuk e kanë mbështetur një program të këtillë, siç janë praksistët e dikurshëm Nebojša Popov (Nebojša Popov) dhe Milladin Životić (Miladin Životić), të cilët i janë kundërvënë fuqishëm ideologjisë së nacionalizmit dhe të cilët kanë marrë pjesë në një varg peticionesh dhe nismash për fillimin e dialogut dhe qetësimin e konflikteve (Dragović-Soso, 2004). Me kalimin e kohës kur po bëhej gjithnjë e më e qartë se

lëvizja nacionaliste nuk kishte sjellë rezultatet e dëshiruara gjatë viteve 90-të, ndër intelektualët vihej re gjithnjë e më pak mbështetja ndaj ideologjisë nacionale, ndërsa po rritej numri i tyre në ujërat e politikës. Aleanca Veriatlantike e bombardoi Serbinë në vitin 1999 dhe kjo gjë solli homogjenizimin e pjesshëm dhe forcoi kompleksin e viktimës, duke u bërë shenjë dominante e diskursit kombëtar në Serbi. Për këtë arsye, edhe në periudhën pas ndryshimeve të 5 tetorit²⁰⁰, e cila është në fokus të këtij punimi, nacionalizmi e gjeti vendin e vet në skenën shoqërore, pa marrë parasysh thirrjet për çlirimin nga hijet e së kaluarës, domosdoshmërinë e modernizimit dhe orientimit drejt vlerave europiane. Për më tepër, edhe pas ndryshimeve në diskursin intelektual vazhdon të dominojë ndarja Ne-Ata me bazë nacionale, çka gjatë 15 viteve të fundit ka sjellë lënien pas dore në një masë të madhe të ndarjeve sociale.

Ngjarjet kyç në marrëdhëniet serbo-shqiptare në Kosovë

Në vazhdim të tekstit një vëmendje e veçantë u kushtohet marrëdhënieve midis serbëve e shqiptarëve në kontekstin e tri ngjarjeve kyçe në periudhën pas 5 tetorit, duke u përpjekur që të trajtohet veprimtaria e elitave intelektuale në opinionin publik në lidhje me Kosovën. Të përcjella me protesta dhe djegie të ambasadave e të xhamive këto ngjarje ilustrojnë zhurmën nacionale dhe mllëfin e rinisë.

“Pogromi kosovar”. Më 17 mars të vitit 2004 në Kosovë u përshkallëzua dhuna, e me këtë rast u sulmua popullata e vendbanimeve serbe dhe u dogj një varg objektesh që konsiderohen si trashëgimi kulturore serbe. Nxitëse e kësaj dhune etnikisht të motivuar ishte plagosja e një djaloshi serb në Çagllavicë, në afërsi të Prishtinës dhe mbytja e tre djemve shqiptarë në lumin Ibër, që në opinionin shqiptar u pa si hakmarrje për ngjarjen në Çagllavicë dhe kështu shërbeu si shkas për një varg aksionesh të dhunshme ndaj serbëve kosovarë. Dhuna dhe arratia e serbëve nga Kosova shkaktoi trazira, si dhe një “dhunë reaktive” në Beograd dhe në qytete të tjera të Serbisë. U dogjën xhamitë në Beograd dhe Nish, u dëmtuan objekte në pronësi të shqiptarëve në një numër qytetesh, ndërsa policia me përpjekje të mëdha mbrojti ndërtesat e ambasadave të shteteve perëndimore në Beograd. Në mediat serbe, këto ngjarje u emërtuan si “Pogromi kosovar”.

Shpallja e pavarësisë së Kosovës. Kosova më 17 shkurt 2008 shpalli njëanshëm pavarësinë nga Serbia. Në mbledhjen e jashtëzakonshme solemne të Parlamentit të Kosovës 109 deputetë të pranishëm miratuan njëzëri Deklaratën e Pavarësisë së Kosovës, ndërsa 11 deputetë serbë e bojkotuan seancën. Seanca zgjoi një vëmendje të madhe mediatike, sepse drejtpërdrejt e transmetuan rrjetet globale televizive CNN, BBC dhe Euronews. Qeveria e Serbisë reagoi me *Vendimin për shpalljen të pavlefshme të akteve kundërligjore të organeve të përkohshme të vetëqeverisjes në Kosovë dhe Metohi mbi shpalljen e pavarësisë së njëanshme*.

²⁰⁰ Ndryshimet e 5 tetorit kanë të bëjnë me ndryshimin e pushtetit në tetor të vitit 2000, kur pas protestave masive që u nxitën nga dyshimet për parregullsi të rezultateve të zgjedhjeve presidenciale të mbajtura më 24.9.2000, Slobodan Millosheviqi u tërhoq nga posti i kryetarit të Republikës Federale të Jugosllavisë dhe ia lëshoi postin Vojislav Koshtunicës, kryetarit të Opozitës Demokratike të Serbisë.

Marrëveshja e Brukselit. Marrëveshja e parë mbi parimet e normalizimit të marrëdhënieve të Beogradit e Prishtinës u nënshkrua në Bruksel më 19 prill të vitit 2013. Marrëveshja përfshin 15 pika dhe parashikon formimin e Asociacionit të Komunave Serbe, policinë unike të Kosovës, integrimin e njësive të pushtetit gjyqësor në kornizën juridike të Kosovës, si dhe i detyron të dyja palët që të mos e bllokojnë njëra-tjetrën në procesin e integrimi evropiane. Negociatat që sollën Marrëveshjen e Brukselit zgjatën dy vjet, me ndërmjetësimin e përfaqësueses së lartë për politikë të jashtme dhe siguri të unionit European, Katrin Eshton (Catherine Ashton). Marrëveshjen e nënshkruan kryeministri i Serbisë, Ivica Daçiç dhe kryeministri i Kosovës, Hashim Thaçi, ndërsa dokumenti pak më vonë u ratifikua në të dy parlamentet.

Hulumtimi, rezultatet e të cilit janë paraqitur në vazhdim të tekstit, kishte për qëllim të analizonte perceptimin e marrëdhënieve midis shqiptarëve dhe serbëve në diskursin publik të intelektualëve në shtypin serb. Në këtë kuptim, nëpërmjet analizës së përmbajtjes së mediave në një periudhë kohore të kufizuar, kam dashur të paraqes karakteristikat kryesore të marrëdhënieve midis serbëve dhe shqiptarëve, si dhe kornizat e përfaqësimit, strategjitë dhe stereotipat e ndërtimit të Tjetërsisë gjatë këtyre ngjarjeve mbresëlënëse. Analiza ka përfshirë gjithsej 186 tekste që janë botuar në media në periudhën dyjavore pas secilës ngjarje, e në të cilat janë shprehur qëndrimet e intelektualëve nëpërmjet çfarëdo lloj forme autoriale, deklaratave të shkurtra apo intervistave. Tekstet janë mbledhur nga Arkivi Medial Ebart, i cili përfshin gazetat e përditshme me tirazhin më të madh në Serbi, të arkivuara që nga viti 2003 e gjer më sot. Arkivi përmban mbi tre milionë tekste dhe veçanërisht i rëndësishëm dhe lehtësues gjatë analizës është grupimi i teksteve sipas temave, kështu të gjitha tekstet që në çfarëdo forme i referohen Kosovës grupohen në temën “problemi i Kosovës”, të ndarë si e veçantë. Për fat të keq, arkivi nuk mundëson gjetjen e pozicionit të teksteve në gazeta dhe as renditjen e tyre nëpër rubrika, prandaj analiza fokusohet ekskluzivisht në përmbajtjen e tyre.

PASQYRË E TEKSTEVE TË ANALIZUARA			
	2004	2008	2013
VEČERNJE NOVOSTI	14	66	2
GLAS JAVNOSTI	12	13	/
DANAS	8	4	4
POLITIKA	8	6	5
KURIR	5	1	/
BLIC	5	7	2
DNEVNIK	1	5	1
TË TJERA	9	5	3
GJITHSEJ	62	107	17

Që në shikim të parë, është e qartë se më së shumti reagime në opinionin në Serbi ka shkaktuar shpallja e pavarësisë së Kosovës. Në prodhimin e përmbajtjes mediatike me këtë rast kanë prirë *Večernje novosti*, në të cilat çdo ditë janë botuar nga disa deklarata të shkurtra të intelektualëve rreth temës së pavarësisë. Pas këtij kulminacioni, ndodhi një lloj zbrazjeje që u pasqyrua në mungesën e një reagimi më masiv të intelektualëve në media pas nënshkrimit të Marrëveshjes së Brukselit në vitin 2013.

Po ashtu, analiza ka treguar se perspektiva e të tjerëve, respektivisht e intelektualëve të huaj dhe intelektualëve nga Kosova, me kalimin e kohës, është gjithnjë e më rrallë e pranishme në hapësirën mediatike të Serbisë. Në këtë sens, në vitin 2004 janë botuar gjashtë tekste që kanë përcjellë qëndrimet e intelektualëve të Kosovës dhe tetë tekste që kanë përfshirë edhe pikëpamjet e intelektualëve të huaj. Në vitin 2008 gjithsej tre tekste përcjellin pikëpamjet e intelektualëve të huaj mbi ato ngjarje, ndërsa ata shqiptarë nuk kanë qenë fare të pranishëm në opinion në periudhën e përfshirë. Në fund, në vitin 2013 reagimi ndonëse i kufizuar i intelektualëve ka qenë i përcjellë me mungesën e plotë të interesit të mediave ndaj intelektualëve shqiptarë dhe të huaj dhe qëndrimit të tyre lidhur me Marrëveshjen e Brukselit.

Është e nevojshme të theksohet këtu se vëllimi i kufizuar i hulumtimit dhe fokusimi të një qëllim më konkret hulumtues nuk mundëson nxjerrjen e përfundimeve rreth vëllimit të ndikimit të strategjive diskursive të përdorura nga intelektualët mbi qytetarët e Serbisë, edhe pse e sinjalizon në një mënyrë. Sociologjinë e intelektualëve, edhe si të tillë, e karakterizon mungesa e parametrave të qartë me të cilët do të përcaktohej shkalla e ndikimit të intelektualëve, prandaj edhe ky punim fokusohet para së gjithash në paraqitjen e elementeve të pranishme të diskursit, e jo në përcaktimin e “fuqisë së ideve intelektuale”.

Shqiptarët dhe serbët – afria e papajtueshme

Diskursi për shqiptarët si të Tjerë është dukshëm më i pranishëm në tekstet që lidhen me ngjarjen e parë, e cila këtu përcaktohet përmbledhtazi si “Pogromi kosovar”. Me këtë rast, Kryesia e Akademisë Serbe të Shkencave dhe Arteve ka lëshuar një komunikatë në të cilën “me termat më të ashpër e dënon barbarinë e terroristëve shqiptarë, vrasjen e serbëve të pafajshëm dhe shkatërrimin e të mirave të tyre materiale e shpirtërore në Kosovë e Metohi”. “Aksioni i koordinuar i terroristëve në tërë Kosmetin”, thuhet në komunikatë, “me mbështetjen e një pjese të medias në gjuhën shqipe, sipas një modeli të parë tashmë shumë herë, është pasojë e standardeve të dyfishta që forcat ndërkombëtare në Kosovë e Metohi zbatojnë ndaj terrorizmit dhe separatizmit shqiptar” (Anonim, 2004g).

Shqiptarët në perceptimet e intelektualëve paraqiten të vrazhdë, ekstremistë, madje edhe xhihadistë e fashistë. Kështu, teksti në *Balkan-in* e datës 19 mars 2004 përmban fjalinë: “Që bashkësia ndërkombëtare është më përgjegjësja për konfliktet në Kosovë për shkak të vlerësimeve plotësisht të gabuara, pamundësisë dhe paaftësisë për ta ndalur *tërbimin e egër të hordhive të ekstremistëve shqiptarë*, të cilave paqeruajtësit

ndërkombëtarë iu kundërvunë me arrati – këtu pajtohen të gjithë analistët”. Më tej, në po atë tekst, Lubodrag Stojadinoviq (Ljubodrag Stojadinović, gazetar dhe komentator i *Politikës*) është “i bindur se komuniteti ndërkombëtar është plotësisht i paaftë të pengojë krijimin e një ‘shteti surrogat’ në Kosovë, të themeluar mbi “*mospërshtatjen qytetëruese’ të çuditshme të shqiptarëve* dhe shprehinë e tyre që vetëm me dhunë t’i realizojnë qëllimet politike” (Anonim, 2004a). Gjatë tubimit protestues të Shoqatës së Shrimtarëve të Serbisë, e cila për vite të tëra ishte bastion i intelektualëve me orientim nacional, Zhivojin Rakoçeviq (Živojin Rakočević), poet dhe gazetar nga Kosova, e plotëson këtë diskurs antiqytetëruës me fjalët: “Ajo shoqëri fisnore, pa përmendore të kulturës materiale, është skllave e atavizmave dhe instinkteve të veta. Shqiptarët duhet të çlirohen nga ky fatum, sepse askush nuk do t’i lejojë që të krijojnë një shtet fisnor pa ligje dhe lidhje me Beogradin” (Nikolić, 2004).

Problematizohet papjekuria e shqiptarëve, të cilët përshkruhen si fëmijë të llastuar që nuk u mjafton një gisht, por e duan gjithë dorën. “Shqiptarët nuk janë as mirënjohës, as besnikë: konsiderojnë se Perëndimi e ka kryer punën e vet, se duhet të shkojë dhe t’i lërë të sundojnë. Meqenëse ishin kanakarët e Perëndimit, ia kanë mbushur mendjen vetes se mund të bëjnë ç’të duan, prandaj si një fëmijë i llastuar kanë filluar t’i godasin prindërit e vet, të cilët ua kanë krijuar një Kosovë gjysmë të pavarur”, thotë Dragan Simeunoviq (Dragan Simeunović), politikolog dhe profesor në Universitetin e Beogradit, në tekstin “Edhe dy valë goditjesh të stuhisë shqiptare” të botuar në gazetën *Dnevnik* të Novi Sadit, më 21 mars 2004. I ngjashëm është edhe qëndrimi i një intelektual i “nga jashtë”, rusit Petar Iskenderov, në tekstin “Hapi i fundit i albanizimit”: “Ekstremistët shqiptarë nuk i kanë respektuar, as mbështetur paqeruajtësit, por vetëm i kanë duruar deri në vendimin për ta pastruar krahinën nga të gjithë pjesëtarët e besimit tjetër. Është e qartë se vala e re e dhunës mbi serbët ka qenë e planifikuar që më parë. Bëhet fjalë për etapën e fundit të albanizimit të Kosovës, të cilës nuk i duhen as serbët ortodoksë, as vendet e tyre të shenjta, as nëpunësit e KB, as ushtarët e NATO-s” (Anonim, 2004e).

Në diskursin e intelektualëve me orientim nacional vihet theksi tek ekstremizmi i shqiptarëve, sepse “shqiptarët e Kosovës janë inovatorë të vërtetë në fushën e terrorizmit, ata nuk sulmojnë vetëm serbët, por edhe pjesëtarët e komunitetit shqiptar që janë besnikë ndaj serbëve” (Aleksandar Fatić, këshilltar shkencor, në: Anonim, 2004d), që do të thotë se “shqiptarët definitivisht e kanë zbuluar fytyrën e vet të vërtetë. Ata nuk janë në gjendje që të respektojnë të drejtat e njeriut dhe të pakicave të komuniteteve të tjera nacionale në Kosmet” (Ognjen Pribičević, këshilltar shkencor, në Anonim, 2004a). Shqiptarët në këtë kontekst paraqiten si kërcënim për qytetërimin, kërcënim për Europën: “Organizata terroriste shqiptare u ka mësyre 120.000 serbëve të pambrojtur. Ky është edhe xhihad, sepse ata kanë shkatërruar dhe djegur objektet fetare ortodokse, kanë sulmuar priftërinjtë dhe kanë treguar se pikërisht terrorizmi shqiptar është më i rrezikshmi në Europë” (Milan Mijalkovski, ekspert për siguri dhe profesor në Universitetin e Beogradit, në Anonim, 2004b). Çështja e Kosovës, me aktin e shpalljes bëhet edhe më e komplikuar, sepse disa intelektualë e hedhin poshtë

mundësinë deri diku të dëshiruar që Kosova të kthehet në gjirin e Serbisë, duke e parë aty rrezikun për kombin serb. “Ne nuk na duhet shteti ku, për shkak të ideve fiktive mbi Serbinë unike, në të ardhmen do të kemi dy milionë e gjysmë talibanë, të cilët në çdo moment do të jenë të gatshëm ta fusin vendin në kaosin e terrorizmit. Nuk na duhet shteti që për 30 vite të ardhshme do të ketë popullsi me shumicë shqiptare, sepse kemi përgjegjësinë edhe për gjeneratat që do të vijnë” – komenton Çedomir Antiq (Çedomir Antić), nga Instituti Ballkanologjik i ASShA-së (Nikolić, 2004b).

Në këtë periudhë forcohet diferenca dhe dallimet e papajtueshme midis serbëve dhe shqiptarëve. Dushan Bataković (Dušan Bataković, ambasador në Greqi, bashkëpunëtor i Institutit Ballkanologjik të ASShA-së) pohon që këta dy popuj në Kosovë nuk mund të bashkohen kurrë në një komb unik, madje as politik: “Kemi në një anë shqiptarët që janë diasporë, ku nacionalizmi është jashtëzakonisht i fuqishëm dhe të cilët, për dallim nga serbët, kanë zakone të tjera, e flasin një gjuhë tjetër, kanë shprehje të ndryshme kulturore e qytetëruese. Domethënë, në Kosovë është plotësisht e pamundshme të zbatohet modeli i kombit fiktiv kosovar. Këtu nuk kemi bazë për një komb të veçantë” (Nikolić, 2004a). Është e pranishme pikëpamja se kombi për shqiptarët është më i rëndësishëm se githçka tjetër, pra edhe se besimi fetar, prandaj serbët janë arketip i armikut të kombit ndër shqiptarë – “Për shqiptarët në Kosovë e Metohi kishat ortodokse dhe manastiret janë simbole të serbizmit, e më pak të ortodoksisë ose krishtëritimit, meqenëse ka dhe objekte të krishtera katolike përreth Gjakovës dhe Novo Bërdës që nuk preken”, thekson Zhivica Tuciq (Živica Tucić), publicist dhe analist i feve (Kovačević, 2004). Në synimin drejt qëllimeve të veta, shqiptarët shihen si unikë, për dallim nga serbët që janë të ndarë, të copëzuar dhe pa qëllime të qarta - “Nuk ka asnjë *shiptar* që nuk do t’u thotë sot se lufton për Kosovën e pavarur. Ky është qëllimi i tyre i vetëm dhe ata qëllim tjetër nuk kanë. Dhe as që u duhet. Përkundrajt tyre, ne nuk e kemi një qëllim, as strategji, as një politikë të përpunuar shtetërore, para së gjithash të jashtme, po as të brendshme, që do ta merrte në gjirin e vet çështjen e Kosovës. Ne jemi një shtet i dërmuar dhe një popull i thyer” – thekson Radosh Lushiq (Raboš Lušić), historian dhe profesor në Universitetin e Beogradit (Vuksanović, 2004).

Zërat që thërrasin për qetësimin e pasioneve dhe tejkalimin e “urrejtjes” janë të rrallë në tekstet nga viti 2004. Në gazetën *Danas* më 20 mars të vitit 2004 u botua një Apel i nënshkruar nga intelektualët serbë, midis tyre edhe nga akademiku Sima Qirković (Sima Ćirković), akademiku Andrej Mitrovic (Andrej Mitrović), regjisorja e teatrit dhe drejtoresha e Qendrës për Dekontaminim Kulturor, Borka Paviqeviq (Borka Pavićević), historianja Branka Prpa, profesoresha emeritus Irina Subotiq (Irina Subotić), akademiku Gojko Subotiq (Gojko Subotić), historianja dhe profesoresha e Universitetit të Beogradit, Lubinka Trgovçeviq (Ljubinka Trgovčević): “Që këndej është momenti i fundit për faktorët politikë dhe elitat kulturore të pala shqiptare dhe serbe që krahas përkujdesit për institucionet dhe organet, të cilat duhet të sigurojnë lirinë dhe barazinë, të angazhohen më fuqishëm për ta ndryshuar klimën kulturore, të tejkalohej urrejtja dhe mosbesimi, t’i hapet rruga njohjes më të mirë dhe mirëkuptimit”. Mediat kanë përcjellë edhe deklarata të disa intelektualëve shqiptarë,

të cilat dëshmonin për ekzistencën e një shmangieje nga metodat e dhunshme dhe ofronin arsytetime për ngjarjet e marsit të vitit 2004. Veton Surroi deklaronte se “është i befashuar me sjelljen agresive të rinisë shqiptare që ka sulmuar njerëzit, shtëpitë dhe kishat”. Duke i shpjeguar arsyet për një sjellje të tillë, ai shprehet se “përshkallëzimi i dhunës është pasojë e faktit që në Kosovë nuk është ndërtuar një shoqëri qytetare” (Ibid.) Duke reaguar ndaj përshkallëzimit të dhunës në Kosovë dhe ngjarjet reaktive në Serbi, shkrimtari dhe intelektuali nga Shqipëria, Ismail Kadare, i vendos serbët dhe shqiptarët në të njëjtën shportë, duke i konsideruar popuj ballkanikë: “Kur jam në Ballkan i kritikoj ata popuj, kur nuk jam në Ballkan, i mbroj. I njoh të gjitha mangësitë e ballkanasve, e njoh gjithë të keqen që e kanë bërë, të gjitha budallallëqet, marrëzirat e tyre. Marrëzia është tipar i Ballkanit. Por, nuk pajtohem me përbuzjen sistematike të cilës i janë ekspozuar ballkanasit. Ata janë të aftë për gjithfarë bestialitetesh, por edhe për gjëra tepër fisnike. Nuk është fjala këtu për retorikë, por kjo është realitet. Ata janë pjesë e Europës” (Anonim, 2004c).

Pafuqia dhe kërkimi i Tjetrit

Pas reagimeve të bujshme që shkaktoi dhuna e vitit 2004, dukej sikur intelektualët iu kthyen vetërvlerësimit, i cili në masë të madh është përcjellë me lamente mbi pafuqinë e kombit të vet për t’u bashkuar dhe për të gjetur aleatë për realizimin e interesave të veta kombëtare. Edhe pse reagimet ndaj shpalljes së pavarësisë së Kosovës ishin të bujshme, në tekstet nga viti 2008 është tepër pak i pranishëm konstruktimi i Tjetërsisë shqiptare. Një nga shprehjet e rralla të cilat e shikojnë shqiptaren si Tjetër e gjejmë te Sinisha Kovaçević (Siniša Kovačević), dramaturg dhe profesor i Universitetit të Beogradit, i cili thekson karakterin elitar dhe europianizmin e serbëve: “Kosova për ne përfaqëson diçka që është shtëpi e gjuhës, fesë, traditës sonë. Gjithë çfarë jam unë, është krijuar në Kosovë. Afresku që ma përkujton prejardhjen, shteti nënshtetas i të cilit jam, gjuha me të cilën flas, kultura që sot e trashëgoj. Prandaj, Kosova për ne nuk është vetëm 14 për qind e territorit. Natyrisht, Kosova u përket edhe atyre shqiptarëve që janë lindur atje me shekuj, me gjenerata. Mirëpo, nëse i shikoni ato determinante emocionale-filozofike, kulturologjike, sociologjike dhe historike që nga krijimi i shtetit, deri te monumentet historike, në Kosovë nuk ka asnjë dëshmi materiale të ekzistencës shqiptare. Deçanin nuk e ka ndërtuar Skënderbeu, por Stefan Deçanasi. Nuk i ka ndërtuar dikush që e ka pasur katundin e tij diku në Bjeshkët e Nëmuna dhe atje ka ruajtur dhitë e delet, por sunduesit e ndritur serbë që në atë moment, gjithsesi, kanë përfaqësuar elitën europiane” (Bezbradica, 2008). Për intelektualët, qëndrimin e të cilëve e përfaqëson Kovaçevići, Kosova është djepi serb i civilizimit. Ai civilizim është njohur, është shënuar që nga kohët e lashta, për çka dëshmojnë gjurmët e tij kulturore. Përkundër civilizimit serb, shqiptarët përjetohen si popull pa rrënjë të forta, pa kulturë dhe, edhe pse janë të pranishëm me shekuj, implicite gjenden në një shkallë më të ulët zhvillimi civilizues.

Shpallja e pavarësisë dhe njohja e këtij akti nga shumë përfaqësues të komunitetit ndërkombëtar solli zhvendosjen e fokusimit të Tjetrit nga shqiptarët tek Perëndimi, Europa dhe Amerika. Kryetari i ASShA Dejan Medaković (Dejan Medaković) e ka shënuar ditën e miratimit të deklaratës për pavarësinë e Kosovës si ditën më tragjike jo vetëm të serbizmit, por edhe të Europës bashkëkohore: “Që nga sot kanë vdekur në Europë edhe ato përpjekje më të ndershme që përfundimisht të stabilizohen parimet e mëdha të vizionarëve të saj më të ditur të lirisë e humanitetit” (Medaković, 2008). Në deklaratën e saj, ASShA thekson se “Akademia nëpërmjet tubimeve të shumta, publikimeve dhe daljeve publike është përpjekur që me fakte shkencore, me argumente të pakontestueshme ta bëjë me dije absurditetin historik të krijimit të një shteti të ri në territorin, i cili që nga mesjeta e hershme i përket popullit serb” (Anonim, 2008). Sipas mendimit të një pjese të intelektualëve që mund t’i quajmë intelektualë me orientim nacional, një absurditet i tillë historik në masë të madhe është nxitur nga veprimet e faktorëve të huaj, të cilët në Ballkan gjithmonë favorizojnë interesat e veta. Kështu, Sllavenko Terziq (Slavenko Terzić), nga Instituti i Historisë i ASShA, thekson se “që në vitin 1880 në Vjenë është konkluduar se shqiptarët mund të shfrytëzohen si ‘forcë shkatërruese’ në hapësirat jugosllave, në të cilat duhet ta luajnë rolin e ‘rumunëve të Ballkanit jugperëndimor’. Historiani H.D. Shanderl konsideron se, në fillim, rolin udhëheqës në organizimin e lëvizjes kombëtare shqiptare e ka patur Britania e Madhe. Lordi Edmond Ficmoris në prill të vitit 1880 doli me qëndrimin se është në interesin e Europës që të krijohet ‘Shqipëria e fuqishme’, e cila do të përfshinte vilajetet e Shkodrës, Janinës, Kosovës dhe Manastirit, nën sovranitetin e sulltanit. Më vonë këtë rol e mori Austrohungaria. Ç’është tjetër sot politika e Perëndimit dhe SHBA-së përveç politikë e krijimit të ‘Shqipërisë së fuqishme’, apo ndryshe e ‘Shqipërisë së madhe’”, thotë Terziq në tekstin “Hakmarrja e të mundurve” (Nikolić, 2008). Millovan Danojliq (Milovan Danojlić), shkrimtar dhe përfaqësues i spikatur i rrymës nacionale të intelektualëve, është edhe më i rreptë në vlerësimin e tij të ndikimit perëndimor në Ballkan: “Çështja e Kosovës, gjithsesi, do të zgjidhet midis Beogradit e Tiranës. Gjithçka tjetër është vetëm një improvizim kriminal i plaçkitësve të paskrupullt, për të cilët kjo nuk është hajdutëria e parë. Midis vitit 1915 dhe vitit 1999 Europa na ka bombarduar gjashtë herë. Çfarë duhet të bëjë më shumë për të kuptuar se me kë kemi të bëjmë” (Janković, 2008). Sinisha Kovačević, i përmendur tashmë, si fajtor të drejtpërdrejtë për vuajtjet serbe me Kosovën konsideron Amerikën, e cila paraqitet si arketip i armikut tinzar, i cili nuk trembet nga asgjë: “Qëndrimi im personal ndaj gjithë kësaj, si njeri që Kosovën e konsideron fillesë të parahershme dhe paraardhëse të ekzistencës vetjake, ishte i tillë, do ta them këtë me mjaft patetikë, sa që kam qarë, duke mos besuar dot se ekziston një sasi e tillë arrogance dhe fodullëku brenda diçkaje që quhet rend botëror, apo ndryshe brenda diçkaje që përfaqëson liderin botëror në këtë çast. Natyrisht, fjala është për Amerikën, e cila është krijuar para 200 vjetësh mbi parimin e gjenocidit, rrëmbimit dhe mohimit të gjithë asaj që është njerëzore dhe e krishterë” (Bezbradica, 2008). Një argument i ngjashëm mund të gjendet edhe te Brana Crnčević (Crnčević), shkrimtar: “Angloamerikanët kanë hequr dorë nga perdja e hekurt në dobi të luftërave

policore demokratike, në të cilat shtetet çapkëne burgosen dhe riedukohen. A është burgosur Serbia në një luftë të tillë? Sipas të gjitha gjasave, po!” (Crnčević, 2008). Në një relacion të tillë, vihet re edhe një herë pozicionimi megaloman i serbëve si një komb i rëndësishëm, edhe pse i vogël, sepse serbët gjenden ballë për ballë me gjithë civilizimin perëndimor. Serbët i shërbejnë Perëndimit që edhe një herë ta konfirmojë veten: “Ndëshkimi i Serbisë me ‘fuqinë qytetare’ i kontribuon forcimit të projektit të Europës si ‘fuqi qytetare’. Për më tepër, zmbarsja politike e Serbisë për Europën është e mirëseardhur. Po të mos ndodhte, ajo do të qe e detyruar ta shpikë. Funkzioni i saj – në përputhje edhe me paradoksin e Dyrkemit (Durkheim) – është pozitiv: *Serbët i shërbejnë idesë së Europës integrale si të një ‘fuqie qytetare’ të shëndetshme* dhe pikërisht më shumë se cilido tjetër (sic!). Me të njëjtin pasion me të cilin i ndëshkon si ‘politikisht deviantë’, ajo – kur të vijë koha – do t’i pranojë në familjen e popujve evropianë, ‘do t’i përqafojë atësisht’ dhe do t’u gëzohet si një ‘deleje të humbur’” – thotë Mile Nenadić (Nenadić), sociolog dhe profesor i Universitetit të Novi Sadit (Nenadić, 2008).

Është e dukshme, po ashtu, se një numër më i madh intelektualësh në vitin 2008 i kthehen vetvetes, qenies së kombit të vet dhe nuk janë të rralla rishqyrtimet e strategjive të elitave nacionale gjatë dekadave të kaluara, por edhe dënimi i reagimeve të dhunshme në Serbi ndaj shpalljes së pavarësisë. Në këtë periudhë, intelektualët e orientuar a(nti)nacionalistë kanë më shumë hapësirë në media, të cilën e shfrytëzojnë për t’i vënë në pah hapat e gabuar të elitës serbe në dekadat e shkuara dhe në mënyrë kritike t’i qasen mungesës së denacionalizimit të shoqërisë. Slobodan Vuçetiç (Slobodan Vučetić), kryetar i Gjykatës Kushtetuese, flet me trishtim për imazhin e keq që ka marrë dhenë, pas shkatërrimeve nëpër Beograd: “Pamjet e objekteve në zjarr dhe plaçkitjeve, që kanë shkuar në botë, e kanë anuluar plotësisht efektin pozitiv politik të mitingut masiv dhe dinjitoz në Beograd dhe Serbisë i kanë shkaktuar një dëm të madh politik” (Vučetić, 2008a). “Ky është imazhi që tregon se ne jemi armiq të më të këqij të vetvetes, sepse kjo është rruga në vetizolim. Ky imazh tregon se sot e këtu është dominant narrativi antieuropian, antidemokratik dhe anticivilizues. Me këtë vepër kemi radikalizmin në formën e ekstremizmit. E kjo nuk është politikë, por tragjedi” – është jashtëzakonisht kritik ndaj pjesëtarëve të kombit të vet Ratko Bozhović (Božović), kulturolog dhe profesor i Universitetit të Beogradit (Savić, 2008).

Kompozitori Zoran Hristiq e akuzon elitën intelektuale serbe për dallinë me Kosovën dhe kontributin kyç “të autizmit theqafës nationalist”, i cili na ekspozon ndaj rrezikut që Serbia të reduktohet në pashallëkun e Beogradit: “Një pjesë e ‘elitës’ intelektuale serbe po i çmend dhe huton serbët me një retorikë plot patos për Kosovën. Nuk do e zbuloj Amerikën nëse konsideroj se para syve tanë vendi i quajtur Serbi me dekada shpërbëhet deri te barcoleta mbi pashallëkun e Beogradit. Kjo barcoletë me ngadalë ose shpejt po na kthen në realitet. Kam përshtypjen se autizmi theqafës nationalist edhe më shumë do të na ndajë nga bota. Meqenëse na ‘shesin mend’ mbi botën e mirë dhe të keqe, le ta shpjegojnë çfarë gjindsh jemi ne. Mendoj se nuk jemi kurrfare, sepse jemi me krenari jashtë çdo bote, me tendencë të prodhohjme pranga për vetveten. Po të kishim qenë dhe po të ishim në harmoni me botën, lutjet e manastireve

ortodokse nuk do të këndoheshin me praninë e tankeve, por me ne dhe në territorin tonë” (Hristić, 2008).

Udhëheqja e keqe që ka sjellë disfatën kombëtare shfaqet si faktor edhe te intelektualët me orientim kombëtar, prandaj Çedomir Antiq (Čedomir Antić), bashkëpunëtor i Institutit Ballkanologjik, por këtu tanimë edhe lider i Klubit Progresist²⁰¹ të ripërtëritur, qorton elitat politike në Serbi për dobësinë e treguar: “Duke mbrojtur një marrëveshje të ngjashme që na është imponuar me bomba, regjimi i vjetër është përpjekur që ta ruajë fanitjen e nderit, ndërsa qeveritë demokratike t’i fshehin dobësitë e veta dhe jogatishmërinë për të filluar betejën e re kombëtare. Një pjesë e partive në pushtet (DS dhe G17) është përpjekur që me adoptimin e një politike të tillë të sjellë çfarëdo zgjidhjeje, pas së cilës mantra për integrimet europiane ndoshta do të bëhej më e pranueshme dhe do dëgjohej më shumë. Një politikë e tillë, e përkufizuar nga dobësia, nuk mund të jetë afatgjate, e as të ketë sukses të përhershëm. Populli ynë, pikërisht falë politikës së partizuar dhe pushtetdashëse, është sjellë në një gjendje frustrimi dhe është ngjitur në një skenë absurdi” (Antić, 2008). Një pikëpamje të ngjashme lidhur ma shkaqet, por me përfundime tjetërfare, e shtron edhe Teofil Pançiq (Pančić), publicist i orientimit a(nti)nacionalist, i cili vë në pah zëvendësimin e pjesës me tërësinë: “Establishmenti ka filluar të shtresohet në variantin light (‘Kosova është pjesë e Serbisë’), e cila me gjithë zemër ‘nuk e jep Kosovën’, por për zotin ka edhe ndopak vetëdije se Serbia është një organizëm pakëz më i madh, më kompleks dhe me kërkesa më të mëdha, i cili duhet ushqyer dhe, në përgjithësi, për mbijetesën dhe zhvillimin e tij duhet përkujdesur; dhe në variantin hard core (‘Serbia është pjesë e Kosovës’), e cila nuk sheh kurrfarë kuptimi në gjithë atë punë boshe të panevojshme me çështje dhe probleme minore dhe banale (standardi, eurointegrimet, liritë politike dhe mediale dhe ashtu disi) të asaj province kosovare relativisht të parëndësishme të quajtur Serbi në momentin kur është e rrezikuar Tërësia, respektivisht Kosova, ajo-prej-nga-jemi-të gjithë-ne, pa marrë parasysh që vetëm një pjesë jona janë të ndërgjegjshëm për një gjë të tillë” (Pančić, 2008). Ai vë në pah absurditetin e të marrurit me problemin dominant kosovar, i cili kushtëzon lënien plotësisht mbas dore të problemeve sociale që e ngulfasin Serbinë pas vitit 2000.

Në fund, Slobodan Vuçetiç (Slobodan Vučetić) megjithatë prek çështjen e lidhjes midis serbëve dhe shqiptarëve, që është krijuar në bashkëveprim shumëdekadash me armiqësi të theksuara, duke nxjerrë përfundimin se nuk ekziston mundësia për çfarëdo qoftë bashkësie të pjesëtarëve të këtyre dy kombeve: “Duke patur parasysh armiqësinë njëqindvjeçare dhe konfliktet e përgjakura të serbëve e shqiptarëve rreth Kosovës, e veçanërisht periudhën e kaluar dhjetëvjeçare, sipas të gjitha gjasave kurrfarë bashkësie demokratike e tyre nuk do të mund të themelohet e as të mbijetojë ‘qoftë me vullnet, qoftë me forcë’” (Vuçetić, 2008b).

²⁰¹ Klubi Përparimtar u themelua në vitin 1906. E përbënin intelektualët e tubuar reth gazetës *Videlo*, organ i Partisë Përparimtare Serbe. Klubi Përparimtar si shoqatë politike u ripërtëri në vitin 2007 dhe tubon anëtarët që me “dijen dhe ndikimin e vet propozojnë dhe nxisin pëparimin e shtetit dhe kombit serb” (fragment nga portali i Klubit Përparimtar: <http://www.napredniklub.org/osnovno-o-klubu/>).

Lënia dhe/ose njohja e realitetit

Pas komentimit të trishtë të shpalljes së pavarësisë së Kosovës në vitin 2008, e cila pjesërisht u pranua si realitet, e pjesërisht si një stad kalimtar për te “kohët më të mira” në të cilat kjo amëz serbe do t’i kthehet Serbisë, akti i nënshkrimit të Marrëveshjes së Brukselit u prit vakët, gati pa reagime në qarqet intelektuale. Një (jo)reagim i këtillë do të mund të përshkruhej më së miri me sintagmën biblike: “U krye”.

Zëri i intelektualëve shqiptarë, në kuadrin e teksteve të analizuara, mungon dukshëm në media edhe në vitin 2008, edhe më 2013. Marrja vetëm me vetveten vihet re edhe nga perspektiva tjetër, sepse Tjetri shqiptar ka humbur gati plotësisht në reagime dhe ia ka lënë vendin vetakuzimit dhe konstatimit të inferioritetit në raport me situatën historike në një periudhë më të gjatë kohore, e cila vetëm sa ka përfunduar me këtë akt të njohjes praktike të tërthortë të pavarësisë. Dushan Bataković, drejtor i Institutit Ballkanologjik të ASShA, e prmbledh strategjinë e elitës serbe si katastrofale: “Lëshimet tona të pajustificueshme rreth çështjeve kyç (siguria e serbëve, kthimi i të zhvendosurve, si dhe të drejtat e tjera të garantuara të njeriut, të injoruara në planin e Ahtisarit), e veçanërisht braktisja e OKB-së si vend të negociatave dhe lënia e dialogut në duar të Brukselit, në shtator të vitit 2009, kanë përjashtuar çdo mundësi që zgjidhja finale të jetë e pranueshme edhe për Serbinë. Lëshimet e pakuptueshme në të kuptuarit dhe interpretimin e politikës së pas luftës së ftohtë, të rëndomta pas vitit 1990 (mendoj për vendimet strategjike të kreut shtetëror), nuk mundën të kompensohen me kurrfarë shkathtësie diplomatike” (Bataković, 2013). Elita politike serbe e ka shkëmbyer Kosovën për një përfitim të papërcaktuar dhe të pasigurt, i cili manifestohet me hapjen e procesit të anëtarësimit në Bashkimin European. Sinisha Kovaçević për këtë arsye e varros përvetësimin serb të Kosovës: “Me marrëveshjen është ngallmuar gozha e fundit mbi arkivolin e shtetësisë serbe në Kosovë. E të gjithë ato 240.000 veshkë, 120.000 mëlçitë dhe një zemër serbe janë shitur për një tepsi me peshk, për asgjë, për datën e shenjtë. E data, siç thotë një fjalë e urtë, ‘mund të jetë, por jo doemos’” (Anonim, 2013b).

Në procesin historik të negociatave, serbët edhe një herë janë treguar inferiorë, vetëm se jo me shqiptarët, por me mbrojtësit e tyre nga Perëndimi, nën drejtimin e të cilëve zhvillohet gjithë procesi i negociatave, gjatë të cilit përfaqësuesit serbë me përlulje i pranojnë të gjitha kushtet: “Kosova nuk ka çmim dhe, për këtë arsye, ajo mund të jepet vetëm falas, çka është njëkohësisht një shembull që nuk mbahet mend në histori. Kjo është një sjellje kalorësiake aq e rrallë në botën e sotme, e pikërisht ne e kemi bërë dhe do të hyjmë në histori për këtë mirësjellje” – thotë Matija Beqković (Anonim, 2013a). Mendimet e tij i përplotëson Çedomir Antiqi: “Mendoj se e gjithë kjo varet nga elita politike. Si ta kuptojnë seriozisht në botë ‘nënpresidentin e parë’ kur e ka thënë qartas se nga poshtërimi dhe dorëzimi i popullit tonë varet pagimi i pensioneve” (Antić, 2013). Këtu faji i atribuohet elitës kulturore, apo asaj intelektuale, e cila me pafuqinë e treguar e dobëson shpirtin e popullit serb dhe forcën e tij historike që t’u dalë zot interesave të veta shekullore *përkundër* të gjithëve: “Sinqerisht, po

na gatujnë si bretkosën në kazan dhe tashmë për një kohë të gjatë. Por kjo nuk i shfajëson aspak nga përgjegjësia piktorët e sotëm të fytyrës së pushtetit aktual serb. Një pjesë e rëndësishme e këtij gatimi janë mediat dhe e ashtuquajtura elitë kulturore, e cila me vite të tëra ka krijuar atmosferën se gjoja ‘Kosova është humbur qëmoti’ (vetëm grinden rreth faktit nëse e ka humbur Tadiqi a Millosheviqi, Koshtunica a Tito, apo ndoshta mbreti Aleksandër), se kjo ndoshta është edhe më mirë – sepse ‘çfarë do të bënim me dy milionë shqiptarë’ – dhe se tani gjëja më e rëndësishme është t’i ‘kthehemi të ardhmes’ dhe jetës më të mirë për fëmijët tanë” – vë re Gjorgje Vukadinoviç (Đorđe Vukadinoviç), analist politik (Anonim, 2013c).

Fare lehtë vihet re se tekstet gjatë vitit 2013 dëshmojnë për mungesën e plotë të shqiptarëve në vetëdijen e intelektualëve në fund të periudhës së marrë në shqyrtim, që vë në pah se Tjetra shqiptare ka humbur dhe ia ka lënë vendin diskursit të pafuqisë vetjake dhe kujës mbi kombin e shkatërruar për shkak të dobësisë së elitës nacionale. Mund të vihet re ngjashmëria e këtyre gjetjeve me vërejtjen e parashtruar në vitin 2013 nga Tatjana Rosiq (Rosić) në një përmbledhje punimesh që tematizon intelektualët, ku ajo shkruan për “lëvizjen mazokiste, gjithnjë sërish, vendin dhe shkaqet e vuajtjes, të përcjella me përjetimin e marginalizimit/pafuqisë intelektuale përballë ngjarjeve që kanë ndodhur” (Rosić, 2013, 98).

Përfundim

Alpar Loshonc (Alpár Losonc), i cili është marrë me intelektualët në shumë punime, thekson se “të kuptuarit e vetvetes tek intelektualët është gjithmonë dhe njëkohësisht edhe tematizim e rendit ekzistues në përgjithësi” (Losonc, 2013, 41). Një pozicion i tillë mund të përshtatet lehtë me pikëpamjen e Bourdieu-së se fusha intelektuale është pikërisht fushë e luftës rreth asaj se kush i përket (Wacquant, 1989), me çka shpjegohet edhe dominimi i një drejtimi të caktuar të mendimit. Pikërisht intelektualët e pranishëm në opinionin publik vënë në pah dominimin e mendimit ideologjik të kësaj periudhe, e cila ende është nacionale dhe e ngjyrosur me sindromën e viktimës dhe inferioritetit serb. Është i dukshëm “modeli i sjelljes së pakujdesshme” të intelektualëve që i drejtohen opinionit publik (Posner, 2001), i cili në masë të madhe të kujton mungesën e etikës veberiane të përgjegjësive ndër intelektualët. Pyetja e shtruar në fillim të punimit – nëse nënkupton borxhi intelektual para së gjithash besnikërinë ndaj kombit të vet dhe luftën për të “drejtat” e tij me mjete intelektuale, ose pikërisht protestën kundër euforive nacionale dhe të tjera dhe përafrim me vlerat universale – gjen kështu përgjigjen e saj, e cila shkon në favor të lojalitetit nacional.

Në kontekstin e dhënë të tri ngjarjeve kyçe për marrëdhëniet serbo-shqiptare të shekullit XXI, sjellja e pakujdesshme mund të vlerësohet gati tërësisht mbi bazën e qëndrimeve intelektuale të parashtruara, nëpërmjet të cilave në opinionin publik përcillet dhe imponohet një mendim i caktuar mbi rrjedhat botërore. Mund të diferencohen dy grupe intelektualësh. Grupi i parë dhe më i madh janë intelektualët me orientim nacional (intelektualët e Serbisë së Parë), midis të cilëve vihet re një mungesë e plotë e grave, i karakterizon përjetimi i kombit serb si një vlerë supreme dhe

që në media zënë një hapësirë në përpjestim shumë më të madhe se grupi i dytë. Grupi i dytë i intelektualëve, më i vogël për nga numri, përfshin intelektualët me orientim a(nti)nacionalist, të cilët mundësië e tyre të ralla për të ndikuar mbi opinionin publik i shfrytëzojnë për të theksuar nevojën e heqjes dorë nga ekstremizmi, por edhe për të vënë në pah përgjegjësinë e pjesës më të madhe të elitës intelektuale për ruajtjen e modelit të sjelljes së pakujdesshme, e cila kurrsesi nuk mund të çojë drejt normalizimit të jetës shoqërore-politike në Serbi.

Intelektualët, në periudhën e hulumtuar të gati një dekade midis vitit 2004 dhe vitit 2013, kanë ndryshuar mënyrën sesi i kanë parë dhe operacionalizuar marrëdhëniet serbo-shqiptare, duke u zhvendosur Tjetrin nga shqiptarët tek Europa/Perëndmi. Analiza tregon se shumica e intelektualëve përqëndrohen tek çështjet e brendshme të korpusit nacional serb, veçanërisht gjatë periudhës 2008-2013. Reagimi i dhembshëm pas përshkallëzimit të dhunës në Kosovë në vitin 2004 dhe operacionalizimi i shqiptarëve si Tjetri i paqytetëruar, fashizoid dhe i papjekur, ia la vendin zhdukjes së ngadalshme të shqiptarëve nga diskursi i intelektualëve serbë. Sa më shumë zhvendoset Tjetri shqiptar, po aq rritet prania e tjetërsisë së Perëndimit mbi të cilin hidhet faji për rrëmbimin e hapësirës shekullore kulturore serbe, e nënës shpirtërore serbe, çka ndodh në favor të shqiptarëve, të cilët ose nuk kanë asnjë të drejtë, ose kanë shumë më pak se kombi serb. Shqiptarët në shqyrtimet intelektuale janë gjithë e më tepër dytësorë, në periferi, e jo rrallë plotësisht të mënjanuar, krahas kujës mbi fatin e rëndë të popullit serb dhe elitës së tij, e cila për vite me radhë e udhëheq shtetin në rrugë të gabuar dhe nuk ka forcë të mjaftueshme t'i kundërvihet copëtimit të tij, e për këtë rëndom fajësohen fuqitë e huaja dhe interesat e tyre gjeopolitike.

Duke i marrë në konsideratë këto gjetje, është e mundshme të përcaktohen dy amëza diskursive, të cilat kryqëzohen dhe dominojnë njëra mbi tjetrën gjatë dekadës së marrë në shqyrtim. Amëza e parë operacionalizon pikërisht Tjetrin, i cili transformohet nga një komb armiqësor partikular (shqiptarët gjatë vitit 2004), në një antipod civilizues global (Perëndimi gjatë vitit 2008). Amëza e dytë bëhet shprehimisht dominante me kalimin e viteve, ndërkohë që operacionalizon kujën për vetveten, nëpërmjet papjekurisë së kombit serb dhe, mbi të gjitha, pafuqisë së elitës (politike e kulturore) serbe për të siguruar mbrojtjen e interesave kombëtare. Në pajtim me amëzën e dytë diskursive, në diskursin intelektual në mënyrë të vazhdueshme dhe dominante rikthehet përjetimi i kombit serb si një komb viktimë, një entitet sublim, i përparuar në qytetërimin e tij, i cili fillimisht u gjend nën tehun e sulmeve të forcave primitive shqiptare, e pastaj edhe të fuqive të mëdha të huaja dhe i cili kurrsesi nuk mund të nxjerrë nga gjiri i vet një elitë kombëtare të përgjegjshme dhe në lartësinë e duhur.

Fundi i periudhës së vëzhguar shtron edhe sfida të reja para elitës intelektuale të Serbisë. Meqë gati përgjithësisht pranohet se Kosova “ka ikur”, intelektualët po e humbasin pikëmbështetjen e rëndësishme të strategjisë diskursive nacionale. Analiza ka treguar se ata, përfshirë muajin prill të vitit 2013, tërhiqen nga hapësira publike, të paktën në konekstin e kësaj teme. Tërheqja nga opinionin publik në lidhje me temën e Kosovës, pjesërisht mund të shërbejë si tregues edhe i zhvendosjes së fokusit në tema të tjera, por nuk mund ta pohoj këtë pa një analizë të detajuar të diskursit të tërësishëm

të intelektualëve në Serbi. Megjithatë, duke e shfrytëzuar paralelen e tërhequr nga Loshonci mbi të vetëkuptuarit e intelektualëve si tematizim i rendit në tërësi, mund të thuhet se pafuqia e tyre, për të cilën flasin hapur, dëshmon për pafuqinë/rëndësinë e vogël të kombit serb në skenën botërore. Sfidat e marrëdhënieve serbo-shqiptare në periudhën pas Marrëveshjes së Brukselit mund të bëhen temë e operacionalizimeve të ardhshme diskursive Ne-Ata, por është më e besueshme se diskursi intelektual më parë do të marrë trajtën e një diade në nivelin evropian-antievropian në Serbi, për çka flet edhe zhvendosja e perceptimit të Tjetrit tek intelektualët e paraqitur në këtë punim.

Literatura:

- ANDERSON, B. (1998) *Nacija: zamišljena zajednica*, Beograd: Plato.
- BEĆKOVIĆ, M. (1989) "Kosovo – najskuplja srpska reč", <http://www.rastko.rs/kosovo/umetnost/mbeckovic-kosovo.html>, (e parë më 24.04.2015).
- BENDA, Ž. (1996) *Izdaja intelektualaca*, Beograd: Socijalna misao.
- BREUILLY, J. (1982) *Nationalism and the State*, Manchester: Manchester University Press.
- ĆOSIĆ, D. (2004) *Kosovo*, Beograd: Novosti.
- ĐERIĆ, G. (2002) „Mitski aspekti nacionalnog identiteta“, *Filozofija i društvo*, Vol. 19 – 20.
- DRAGOVIĆ – SOSO, J. (2004) 'Spasioci nacije' – *Intelektualna opozicija Srbije i oživljavanje nacionalizma*, Beograd: Fabrika knjiga.
- JENNINGS J. dhe KEMP-WELCH A. (red) (2003) *Intellectuals in Politics: From the Dreyfus Affair to Salman Rushdie*, New York: Routledge.
- JOVIĆ, D. (2003) *Jugoslavija – država koja je odumrla: Uspon, kriza i pad četvrte Jugoslavije*, Beograd: Samizdat B92.
- KEDURI, E. (2000) *Nacionalizam*, Podgorica: CID.
- KENNEDY, M. D. (1990) „Eastern Europe’s Lessons for Critical Intellectuals“ në *Center for Research on Social Organization Working Paper Series* nr. 430, fq. 1-29.
- LOSONCZ, A. (2014) „Moć i nemoć intelektualca“, në Roksandić C., Cvijović Javorina I. (red.) *Intelektualac danas: zbornik radova s Desničinih susreta 2013*, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Plejada, fq. 39-50.
- Memorandum Srpske akademije nauka i umetnosti (nacrt), https://pescanik.net/wp-content/PDF/memorandum_sanu.pdf, (e parë më 22.03.2015).
- MISZTAL, B.A. (2007) *Intellectuals and the Public Good: Creativity and Civil Courage*, New York: Cambridge University Press.
- NARVSELIUS, E. (2009) *The Nation’s Brightest and Noblest: Narrative Identity and Empowering Accounts of the Ukrainian Intelligentsia in Post-1991 L’viv*, Linköping: Linköping University.
- POSNER, R. (2001) *Public Intellectuals: A Study of Decline*, Cambridge: Harvard University Press.
- PUDAR DRAŠKO, G. (2015) *Društveno – politički uticajni intelektualci i njihovo shvatanje nacionalnog u Srbiji nakon 2000. godine*, disertacion doktorate, Beograd: Fakulteti Filozofik i Universitetit të Beogradit.
- ROSIĆ, T. (2014) „Ugled na ponudu: intelektualci, građani i revolucionari“, në Roksandić

D., Cvijović Javorina I. (red.), *Intelektualac danas: zbornik radova s Desničinih susreta 2013*, , Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Plejada, fq. 91-106.

SHIGENO, R. (2004) „Nationalism and Serbian Intellectuals“, *Perspectives on European Politics and Society* Vol.5, No.1.

SMITH, A. D. (1991) *National identity*, London: Penguin books.

WACQUANT, L.J.D. (1989) „For a Socio-Analysis of Intellectuals: On Homo Academicus“, *Berkeley Journal of Sociology*, Vol. 34, fq. 1-29.

Burimet:

Arkivi medial Ebart, <http://www.arhiv.rs/strana/8/novinski-arhiv>, (i parë më 24-26.03.2015).

ANONIM (2004a) „Albanci decenijama potkupljuju Zapad“, *Balkan*, 19.03.

ANONIM (2004b) „Albanski džihad“, *Večernje novosti*, 19.03.

ANONIM (2004c) „Ideja o velikoj Albaniji je fašistička!“, *Nedeljni telegraf*, 31.03.

ANONIM (2004d) „Napadi na Kosovu delo Al kaide“, *Glas javnosti*, 19.03.

ANONIM (2004e) „Poslednji korak albanizacije“, *Večernje novosti*, 24.03.

ANONIM (2004f) „Priština: Suroi“, *Danas*, 20.03.

ANONIM (2004g) „Uništeni spomenici kulture neprocenjive vrednosti“, *Politika*, 24.03.

ANONIM (2008) „SANU protiv nezavisnosti Kosova“, *Glas javnosti*, 19.02.

ANONIM (2013a) „Bečković: Kavaljerstvo u predaji“, *Dnevnik*, 24.04.

ANONIM (2013b) „Javne ličnosti o sporazumu Beograda i Prištine“, *Naše novine*, 23.04.

ANONIM (2013c) „Antonić: veliki istorijski, ali ograničeni politički značaj“, *Politika*, 20.04.

ANTIĆ, Č. (2008) „Kosmet je svet“, *Politika*, 25.02.

ANTIĆ, Č. (2013) „Ako bude sreće, spaseni smo“, *Večernje novosti*, 20.04.

BATAKOVIĆ, D.T. (2013) „Ahtisari je dobio Nobela, a Albanci tad sproveli svoj plan“, *Blic*, 21.04.

BEZBRADICA, M. (2008) „Što ga manje imamo, Kosovo više volimo“, *Glas javnosti*, 20.02.

CRČEVIĆ, B. (2008) „Sigurna noć i nesiguran dan“, *Glas javnosti*, 18.02.

ĐOGIĆ, G. (2004) „Albanci krenuli u rat sa KFOR-om, ova greška će ih skupo koštati“, *Balkan*, 19.03.

HRISTIĆ, Z. (2008) „Harmonija“, *Politika*, 29.02.

JANKOVIĆ, I. (2008) „Šta Srbija treba da čini“, *NIN*, 21.02.

KOVAČEVIĆ, N. (2004) „Opravdanje u udžbenicima“, *Politika*, 26.02.

MALEŠEVIĆ, LJ. (2004) „Još dva naleta 'Albanske oluje'“, *Dnevnik*, 21.02.

MEDAKOVIĆ, D. (2008) „Kosovski nezaborav: pobedila pesnica“, *Večernje novosti*, 19.02.

NENADIĆ, M. (2008) „Kao antički Meljani“, *Politika*, 20.02.

NIKOLIĆ, A. (2004) „Sramota za svet. Albanci ruše evropsku civilizaciju“, *Glas javnosti*, 23.03.

NIKOLIĆ, J. (2008) „Osveta poraženih“, *Glas javnosti*, 29.02.

NIKOLIĆ, O. (2004) „Podela na kantone, jedino rešenje“, *Glas javnosti*, 22.03.

NIKOLIĆ, O. (2004) „Za radikalnu podelu“, *Glas javnosti*, 25.03.

PANČIĆ, T. (2008) „Anamneza jedne parole“, *Vreme*, 28.02.

SAVIĆ, B.D. (2008) „Niko nije smeo da napravi ovakav užas“, *Dnevnik*, 23.02.

VUČETIĆ, S. (2008) „Dan posle“, *Blic*, 29.02.

VUČETIĆ, S. (2008) „Srbija bez Kosova, a svet bez OUN“, *Blic*, 22.02.

VUKSANOVIĆ, M. (2004) „Podele olako odbijali“, *Večernje novosti*, 28.03.

Përktheu: Anton Berishaj

Gazela Pudar Draško

Institute for Philosophy and Social Theory

University of Belgrade

The Symbolism of Powerlessness: Intellectuals and Serbian-Albanian Relations in the post-Yugoslav Context

Abstract:

This article explores the attitudes of Serbian intellectuals in relation to Kosovo as a geographic area that gain special status and importance by being infused by symbolic meanings. The article aims at identifying and operationalizing discursive strategies through which the intellectuals use the notion of Kosovo and/or the metaphor „enemy/the „Other“ figure“. The analysis of statements and writings of the intellectuals focuses on three seminal events of the post-Yugoslav, i.e. post-Milosević's period, which marked the process of Kosovo independence. The events in question have are the „Kosovo pogrom“ from 2004, Kosovo declaration of independence in 2008 and the signing of the Brussels Agreement in 2013. The article should testify about the dilemmas (or the lack of thereof) among the intellectuals „by fate“ interested or provoked to publicly express their views on „the Kosovo question“ – does by being intellectual one is indebted above all to be loyal to his/her nation and to fight for its „rights“ through intellectual means, or actually to protest against the national and other euphoria and to promote universal values?

Key words:

Intellectuals, figure of the Other, discursive strategies, Kosovo, nation